

Załącznik do uchwały nr XLIII/282/10

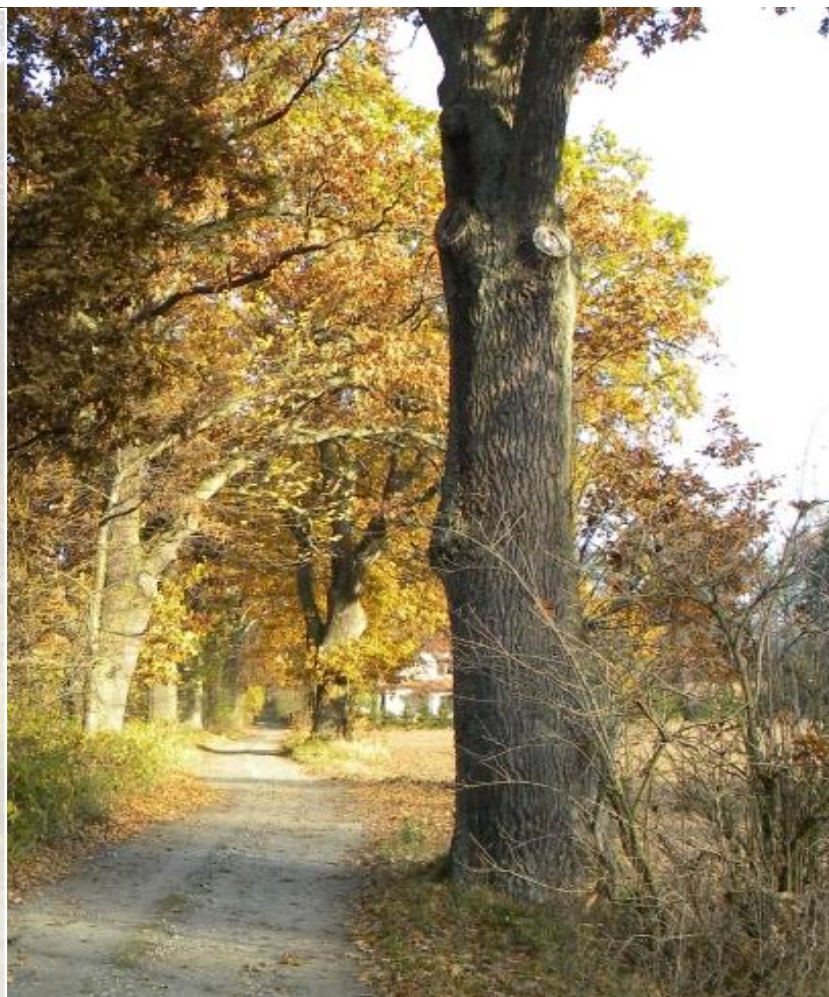
Rady Gminy Śliwice

z dnia 28 kwietnia 2010r.

PLAN ODNOWY MIEJSCOWOŚCI

LIPOWA

NA LATA 2010-2017

Pamiętaj o przeszłości

Staraj się o jak najlepsze dziś

Nie pozbawiaj szans na przyszłość

Przygotowanie: Rada Sołecka we współpracy z Urzędem Gminy w Śliwicach

Opracowanie: mgr inż. Anna Szwarc

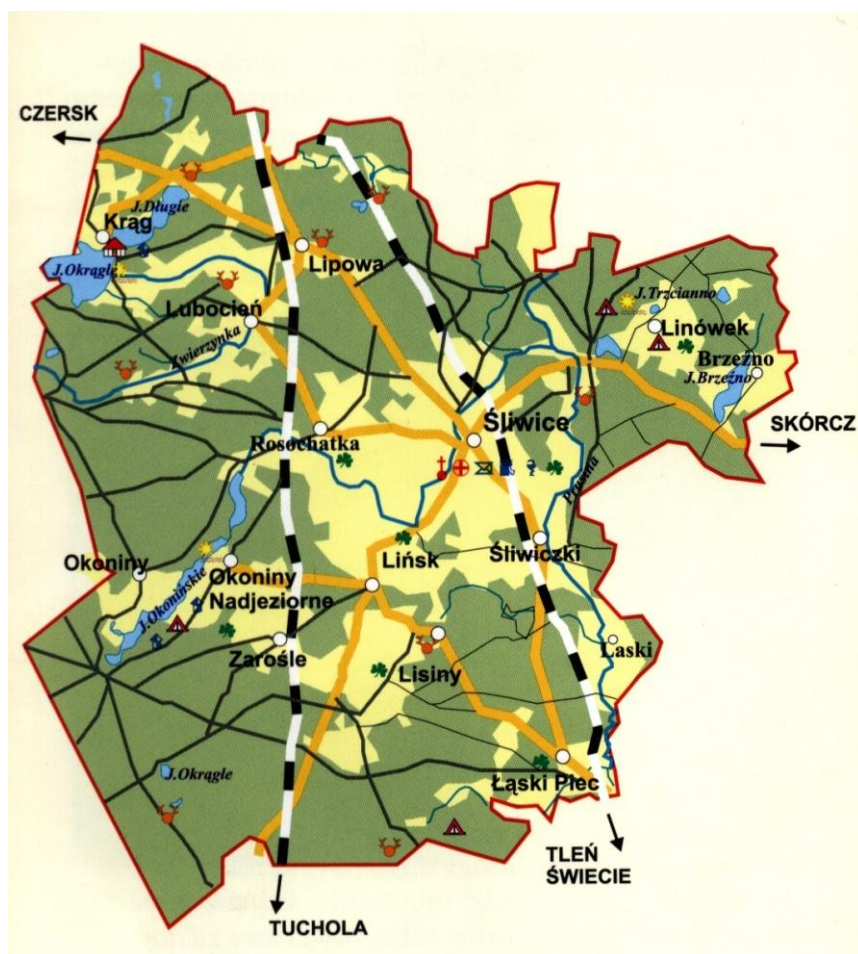

Spis treści

1. WSTĘP	3
HISTORIA MIEJSCOWOŚCI	4
2. ANALIZA ZASOBÓW SOŁECTWA.....	5
POŁOŻENIE ŚRODOWISKOWO- KULTUROWE	5
OBIEKTY I TERENY	7
INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA I INSTYTUCJE	7
INFRASTRUKTURA TECHNICZNA	8
KOMUNIKACJA	8
ROLNICTWO I GOSPODARKA	9
SĄSIEDZI I PRZYJEZDNI.....	9
3. ANALIZA SWOT	11
4. WIZJA ROZWOJU WSI	13
5. ARKUSZ PLANOWANIA.....	14
6. HARMONOGRAM WDRAŻANIA PLANU	16
7. ZARZĄDZANIE	17
Literatura:.....	17

1. WSTĘP

Wieś Lipowa leży w gminie Śliwice w powiecie tucholskim w województwie kujawsko-pomorskim na granicy z województwem pomorskim. Leży 6 km od Śliwic w kierunku Czerska.

Mapa 1. Gmina Śliwice

Nazwa wsi jest topograficzna, określająca drzewostan. Kształt wsi zdeterminowały drogi, wzdłuż których zbudowano część domów, część postawiono w cichej zatoczce wzdłuż drogi gruntowej odciętej z jednej strony lasem a z drugiej nasypem kolejowym (linia kolejowa łącząca Bydgoszcz z Kościerzyną a dalej z Gdynią).

Liczba mieszkańców sołectwa wynosi 202. Struktura wiekowa mieszkańców wygląda następująco:

Wiek przedprodukcyjny		Wiek produkcyjny		Wiek poprodukcyjny	
Kobiety	Mężczyźni	Kobiety	Mężczyźni	Kobiety	Mężczyźni
32	26	56	65	15	4

Nasza wieś młodnieje. Mamy spor młodych małżeństw. Przybywa dzieci. Młodzi ludzie zostają w swojej rodzinnej miejscowości, budowane są nowe domy.

Sołectwo zajmuje łącznie powierzchnię 3 578,26 ha i jest największym pod względem powierzchni sołectwem gminy Śliwice:

- 2 923,71 ha stanowią lasy,
- 288,27 ha zajmują łąki i pastwiska,
- 126,39 ha stanowią grunty orne,
- 109,07 ha stanowią tereny komunikacyjne i drogi,
- 89,80 ha to grunty pod wodami,
- 37,59 ha stanowią nieużytki,
- 3,33 ha zajmują tereny pod budynkami,

Sołectwo Lipowa jest jednym z sołectw na terenie gminy Śliwice o największej lesistości terenu. Lasy stanowią 2 923,71 ha co stanowi 82% terenu sołectwa.

HISTORIA MIEJSCOWOŚCI

Polska nazwa wsi to Lipowa, pruska Lippowo i Königsbruch.

W 1781r.w pobliżu wsi została założona huta szkła, która istniała 100 lat. W 1787 roku osada miała dwa domy. Około 1880 roku 14 domów zamieszkałych przez 19 katolików i 88 ewangelików. Z kolei w 1931 roku obszar dworski Lipowa liczył 418 osób, 1934r. – 398. Lipowa była siedzibą wójtostwa, zaś wójtem w 1920 roku był Franciszek Beger ze Śliwic.

W 1895 roku obszar dworski leśny Nadleśnictwa Lipowa wynosił 7 177,4 ha a w jego skład wchodziły następujące miejscowości i leśnictwa: Lipowa, Byłyczek, Zwierzyniec i leśniczówki – Zielony Dół, Lipowa, Łoboda, Rosochatka,

Różanek, Zwierzyniec, Wilczy Dół. W wyniku zmian administracyjnych dworskiego obszaru leśnego na początku 1921 roku obszar Nadleśnictwa Lipowa wynosił 5 428 ha, w tym 5 018 ha lasu. Nadleśnictwo Lipowa zostało zlikwidowane 31 grudnia 1972r.

Szkoła w Lipowej istniała od 1865 roku a uczęszczało do niej w tym czasie 16 uczniów. Rejon szkolny obejmował w 1886 roku wieś, nadleśnictwo oraz okoliczne leśnictwa. Dotacja państwowa dla szkoły w Lipowej była najwyższa dla szkół wiejskich w powiecie i wynosiła rocznie 105 talarów. W 1939 roku kierownikiem szkoły był Alojzy Biesek aresztowany przez Niemców w tym samym roku. W okresie powojennym długoletnim i wielce zasłużonym kierownikiem szkoły był Mieczysław Rydzkowski.

W czasie wojny w miejscowości Lipowa istniał obóz pracy dla kobiet rosyjskich, które zatrudnione były przy konserwacji linii kolejowych i dróg.

2. ANALIZA ZASOBÓW SOŁECTWA

POŁOŻENIE ŚRODOWISKOWO- KULTUROWE

Lipowa leży w Borach Tucholskich w otulinie Tucholskiego Parku Krajobrazowego. Część sołectwa leży na terenie Tucholskiego Parku Krajobrazowego, jednak sama wieś leży już poza nim. Do sołectwa należy oprócz wsi Lipowa także leśnictwo Różanek położone w środku lasu oddalone od wsi o 2 km, budynki na stacji kolejowej Lipowa Tucholska oraz część tartaku w sąsiedniej wsi Szlachta, która leży na terenie województwa pomorskiego.

Na terenie sołectwa znajdują się 2 leśnictwa. W odległości około 2 km od wsi w sercu lasu, położone jest leśnictwo Różanek. Przy leśniczówce znajduje się jezioro o takiej samej nazwie. Urocze jeziorko jest miejscem występowania będących pod całkowitą ochroną bobrów a pobliskie tereny to siedliska licznych ptaków i olbrzymie połacie runa leśnego, którego przeróżne owoce jak jagody, poziomki, borówki czy

Jezioro Różanek zimą

żurawina mają wielu smakoszy. Na terenie leśnictwa utworzono szkółkę leśną, która zajmuje 10 ha. Produkuje ona różnego rodzaju sadzonki na potrzeby Nadleśnictwa Woziwoda. Drugie leśnictwo: Lipowa znajduje się przy szosie prowadzącej do Śliwic. Prowadzi do niej znajdująca się pod ochroną aleja dębowa. Jeszcze kilka lat temu sołectwo miało atrakcję, która przyciągała turystów a nawet zorganizowane wycieczki z całego kraju. Rosła tutaj sosna zwyczajna nazywana Królową Borów. Jej obwód wynosił prawie 3 metry

a jej wysokość to 38 metrów. Była zaliczana do pomników przyrody I klasy. Niestety na początku lat 90-tych choroba sosny doprowadziła do jej uschnięcia pomimo, iż Lasy Państwowe dołożyły wszelkich starań aby ją uratować. Na terenie sołectwa jest obecnie około 10 drzew będących pomnikami przyrody.

Wieża pożarowa godzin dziennie od 1 kwietnia do 30 września lub dłużej, o ile wymagają tego warunki atmosferyczne.

Sołectwo jako jedyne na terenie gminy może się pochwalić dwiema stacjami kolejowymi. Stacja kolejowa Lipowa Tucholska na trasie Bydgoszcz - Kościerzyna znajduje się w odległości 0,5 km od wsi. Druga dziś o wiele rzadziej wykorzystywana stacja to Lipowa Wschodnia na trasie Laskowice – Czersk. Na tej stacji jeszcze kilka lat temu wysiadały liczne grupy zbieraczy jagód i grzybów. Dziś liczba kursów na obydwu trasach uległa znacznemu zmniejszeniu.

Cmentarz w Lipowej

W pobliżu byłej szkoły znajdują się pozostałości po cmentarzu ewangelickim, ostatniego pochówku dokonano tu w 1916 roku. Dziś pozostały tylko nagrobki, których jest tutaj około czterdziestu, nie ma już tablic. Według opowiadań starszych mieszkańców we wsi był drewniany kościół ewangelicki, jego ślady

można było znaleźć jeszcze w latach 60-tych. Rodziny nie przyjeżdżają już na groby swoich przodków i opiekę nad nimi sprawują mieszkańcy wsi.

Na terenie wsi znajduje się drewniany krzyż, który stoi we wsi od zawsze. Regularnie odnawiany i wymieniany jest tradycyjnym elementem borowiackiego krajobrazu.

OBIEKTY I TERENY

Na terenie wsi znajduje się budynek po byłej szkole zbudowany w 1907r. Część budynku przeznaczona była na mieszkanie dla nauczyciela, dziś nadal mieści się tam czynszowe mieszkanie należące do gminy, w którym mieszka nauczycielka. Pozostałe dwa pomieszczenia przeznaczone są na potrzeby mieszkańców. Dawna

Budynek szkoły z 1907r.

sala szkolna pełni funkcję świetlicy wiejskiej. Mieszkańcy dbają o wygląd pomieszczenia. W 2006 roku dzięki środkom zdobytym przez Gminny Ośrodek Kultury w Śliwicach od Urzędu Marszałkowskiego w Toruniu doposażono świetlicę. Zakupiono stoły, krzesła, komody. Za środki sołectwa zakupiono talerzyki, sztuce, szklanki, dwupalnikową kuchenkę elektryczną oraz doprowadzono wodę z wodociągu. Obok budynku szkolnego znajduje się teren po dawnym boisku szkolnym. Teren jest ogrodzony. Świetlica jest miejscem bardzo ważnym dla mieszkańców. To jedyne pomieszczenie ogólnodostępne, piękna duża sala jest idealna na organizowanie imprez okolicznościowych, zebrań sołeckich, zabaw tanecznych, tu odbywają się wszelkie spotkania, warsztaty, pogadanki.

INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA I INSTYTUCJE

We wsi nie ma ośrodka kultury, izby pamięci ani biblioteki. Jedynym miejscem, w którym życie kulturalne wsi ma szansę na rozwój jest świetlica wiejska.

Do 1975 roku we wsi funkcjonowała 2 klasowa Szkoła Podstawowa, będąca filią Szkoły Podstawowej w pobliskim Lubocieniu. Tu kształciły się dzieci uczęszczające do 3 i 4 klasy, pozostałe klasy uczyły się w Lubocieniu. Dziś dzieci dowożone są do szkoły w Śliwicach a najmłodsze uczęszczają do Oddziału Przedszkolnego przy Przedszkolu Samorządowym „Borowiaczek”. W Lipowej nie występują także inne instytucje. Najważniejsze znajdują się we wsi gminnej Śliwice, która oddalona jest od Lipowej o 6 km. W miejscowości nie funkcjonuje Koło Gospodyń Wiejskich. Kilku mężczyzn należy do Ochotniczej Straży Pożarnej w sąsiedniej wsi Lubocień. We wsi jest także kilka osób należących do Kół Łowieckich. Otaczające wieś niezmierzone lasy pełne dzikiej zwierzyny zachęcają do polowań.

INFRASTRUKTURA TECHNICZNA

Od 1962 roku wieś jest zelektryfikowana. W roku 1995 wieś podłączona została do wodociągu, nie jest podłączona do sieci kanalizacyjnej. Ścieki odbierane są przez Zakład Usług Komunalnych ze Śliwic, który wywozi je do oczyszczalni ścieków w Śliwicach. Wzrasta zainteresowanie przydomowymi oczyszczalniami ścieków. Już w czterech gospodarstwach takie oczyszczalnie z powodzeniem funkcjonują i są już kolejni zainteresowani takim rozwiązaniem. Śmieci regularnie odbierane są przez ZUK Śliwice. Sołectwo zrezygnowało z pojemników do selektywnej zbiórki odpadów, ponieważ śmieci często porzucano obok pojemników, wrzucano do nich nieodpowiednie śmieci, teren wokół był zaśmiecony i szpecił wieś. Pojemniki znajdują się nadal przy stacji kolejowej Lipowa Tucholska. W latach 2005-2007 za środki sołeckie położono około 100 metrów chodnika z polbruk, pozostała część wsi nie ma chodnika.

KOMUNIKACJA

Przez wioskę przebiega droga powiatowa Czersk – Śliwice oraz droga Lipowa - Lubocień. Kursuje tu komunikacja autobusowa PKS. Stacja PKP

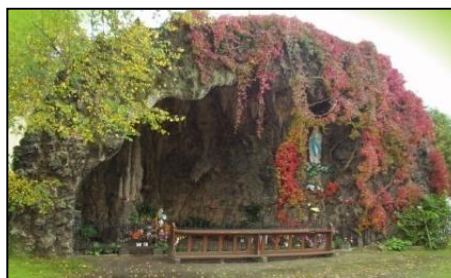
w Lipowej Tucholskiej (trasa Bydgoszcz – Kościerzyna - Gdynia) znajduje się w odległości 0,5 km od wsi, leżąca w odległości 2 km od wsi stacja kolejowa Lipowa Wschodnia znajduje się na trasie (Czersk – Laskowice Pomorskie).

ROLNICTWO I GOSPODARKA

Mieszkańcy już kilkanaście lat temu odeszli od rolnictwa. Dziś na terenie całej wsi hodowana jest jedna krowa i dziewięć koni. Mieszkańcy wydierżawili ziemię rolnikom spoza Lipowej. Niskiej klasy gleba (przeważa V i VI klasa bonitacyjna) i małe arealy poszczególnych gospodarstw nie pozwalały na zbyt duże dochody z rolnictwa. Miejscowa ludność już dawno szukała innych źródeł zarobkowania i miejsc zatrudnienia. Jeszcze kilka lat temu spora grupa mieszkańców pracowała na kolei. Dziś restrukturyzacja w PKP oraz drastycznie zmniejszona liczba połączeń kolejowych przyczyniły się do znacznego obniżenia liczby osób pracujących dla PKP. Część osób pracuje w lasach oraz firmach i przedsiębiorstwach związanych z przerobem drewna bądź produkcją drzewną. Tylko jedna osoba na terenie wsi prowadzi działalność gospodarczą i jest to Zakład Usług Leśnych. We wsi nie ma gospodarstw agroturystycznych i mieszkańcy nie planują na razie otwierać takiej działalności.

SĄSIEDZI I PRZYJEZDNI

Sołectwo Lipowa sąsiaduje z takimi sołectwami jak: Krag (położone nad jeziorami Okrągłym i Długim, wieś zabytkowa, drewniane chaty borowiackie kryte strzechą), Śliwice, największa gminna miejscowość, skupiająca najważniejsze instytucje w gminie. Mogąca pochwalić

Grota NMP z Lourdes

się takimi zabytkami jak kościół parafialny z 1830 r. , Grota Najświętszej Maryji Panny z Lourdes z 1908 roku oraz cmentarz z zabytkowymi nagrobkami.

Od północy sąsiaduje z gminą Osieczna leżącą na terenie województwa pomorskiego, gdzie można obejrzeć kościół z 1920r.

W niewielkiej odległości od Lipowej znajdują się:

- akwedukt w Fojutowie,
- kaplica św. Huberta w Okoninach,
- zaporę w Mylofie,
- Cmentarzysko kurhanowe „Kamienne kręgi” w Odrach;
- Most na Prusinie w okolicach Śliwiczek;
- Parów "Goły Jon" pomiędzy Lisinami i Łąskim Piecem,
- Muzeum Borów Tucholskich w Tucholi;
- liczne jeziora Okonińskie, Piaseczno, Trzecianno, Lińskie, Brzeźno, jezioro Ostrowite,
- liczne rezerваты m.in. „Krzywe Koło” w Błędnie, „Zdrójno”, „Cisów Staropolskich”, „Doliny Wdy”, "Czaplich Wierchów",

Kościół w Śliwicach

Kamienne kręgi

Zabytkowa wieś Krąg

We wsi nie często spotyka się turystów. Wybierają oni jako cel swoich podróży i osiedlania wsie bardziej atrakcyjne turystycznie, położone nad jeziorami, a takich w okolicy nie brakuje. Tylko 3 rodziny zamieszkujące na co dzień miasta wybrały sobie naszą wieś za miejsce spędzania weekendów a za kilka lat zamieszkania na stałe.

Cmentarz w Śliwicach

3. ANALIZA SWOT

Mocne strony	Słabe strony
- położenie na terenie Borów Tucholskich - czyste powietrze, cisza i spokój, - położenie przy drodze powiatowej, oraz asfaltowej drodze gminnej, - 2 trasy kolejowe leżące na terenie sołectwa, - osiągnięcia na rzecz poprawy wizerunku wsi – budowa chodnika, zadbane posesje, - wieś zwodociagowana i oświetlona, - selektywna zbiórka śmieci na terenie wsi, - przywiązanie do tradycji i dbałość o nią, - osiedlanie się młodych ludzi, odmładzanie się wsi,	- zły stan techniczny budynku świetlicy, - nieatrakcyjny teren wokół świetlicy, - brak środków na zadbanie o cmentarz ewangelicki - niski poziom przedsiębiorczości mieszkańców, - brak organizacji pozarządowych na terenie wsi, - niskie dochody mieszkańców, - znaczne oddalenie od centrów kultury i ośrodków naukowych, - sąsiednie miejscowości w gminie bardziej atrakcyjne turystycznie,
Szanse	Zagrożenia
- pozyskanie środków finansowych z zewnętrznych źródeł - stabilizacja ekonomiczna kraju, - skuteczna promocja gminy, - wypromowanie lokalnego produktu lub ciekawostki turystycznej	- klęski żywiołowe, - niekorzystne zmiany przepisów, - brak realizacji założonych celów osłabi w mieszkańcach chęć działania na rzecz wsi, - dezintegracja wsi, - załamanie produkcji drzewnej, - wzrost poziomu bezrobocia,

Lipowa to spokojna otoczona lasami wieś z tradycjami. Jej mocną stroną jest położenie przy drodze powiatowej. Zapewnia to dobry stan utrzymania dróg w zimie. Łatwo stąd dojechać w różne miejsca. Wieś mimo znacznego ograniczenia połączeń PKP i PKS nadal jest dobrze skomunikowana. Piękna lokalizacja, niewielkie oddalenie od miejscowości gminnej i miasta Czersk (woj. pom) powoduje, że młodzi nie wyjeżdżają, osiedlają się młode małżeństwa, budowane są nowe domy.

Mieszkańcy przywiązani są do tradycji, szacunek dla dawnych mieszkańców tych ziem powoduje ich dbałość o ewangelicki cmentarz. Kultywują lokalne tradycje np. nabożeństwo majowe przy krzyżu, śmigus-dyngus w Poniedziałek Wielkanocny, czyli polewanie panien wodą i śmiganie gałązkami brzoźowym, czy tradycyjne polowania.

Miejscowa ludność dba o wizerunek wsi. Posesje są coraz bardziej zadbane, budynki odnawiane w miarę możliwości. Położono około 100 metrów chodnika. Mieszkańcy są świadomi wagi ochrony środowiska i dóbr naturalnych, przeprowadzają selektywną zbiórkę odpadów, zakładają przydomowe oczyszczalnie ścieków.

Słabe strony wsi wynikają głównie z braku środków na sfinansowanie ważnych dla wizerunku wsi i jakości życia mieszkańców inwestycji. Świetlica, która ma pełnić rolę kulturalno-rozrywkowego centrum wsi wymaga remontu i doposażenia. Dodatkowo teren wokół niej wymaga zagospodarowania, cmentarz ewangelicki marnieje ponieważ brakuje środków finansowych aby utrzymać go w dobrym stanie.

Świetlica wiejska w Lipowej

Problemem utrudniającym wsi szybki rozwój jest to, że pobliskie miejscowości są bardziej atrakcyjne turystycznie np. leżą nad jeziorami.

Bardzo niski jest poziom przedsiębiorczości mieszkańców tylko jedna osoba prowadzi działalność gospodarczą, mieszkańcy nie wykazują też chęci zawiązania organizacji pozarządowej.

Wielką szansą na rozwój wsi jest uzyskanie dofinansowania projektów priorytetowych dla wsi z zewnętrznych źródeł: funduszy europejskich, środków pozostających do dyspozycji Urzędu Marszałkowskiego, Fundacji Wspomagania Wsi i innych. Poważnym problemem stałoby się także załamanie produkcji drzewnej lub nagła zmiana przepisów dotyczących wyrębu lasów, gdyż gro mieszkańcom, związanych jest zawodowo z wyrębem, przetwórstwem i produkcją drewna.

4. WIZJA ROZWOJU WSI

Pamiętaj o przeszłości. Staraj się o jak najlepsze dziś. Nie pozbawiaj szans na przyszłość.

Chcemy aby nasza wieś rozwijała się w myśl tych słów, aby mieszkańcy pamiętali o przeszłości, dawnych mieszkańcach i tradycjach. Aby dbali o pomyślność w chwili obecnej, rozwijali się, korzystali z szans, zapewnili sobie jak najlepsze warunki życia, jednocześnie dbając o przyszłe pokolenia, nie niszcząc tego co im zostawimy, dbając o największy skarb tych rejonów: czyste powietrze, ciszę i lasy.

5. ARKUSZ PLANOWANIA

Priorytet 1

ŚWIETLICA W LIPOWEJ KULTURALNO-ROZRYWKOWYM CENTRUM WSI.

Cel: Stworzenie w świetlicy i na terenie wokół niej odpowiednich warunków zachęcających mieszkańców wsi do aktywnego uczestnictwa w życiu wsi i poprawy w ten sposób estetyki wsi oraz jakości życia mieszkańców.

Projekt:

1. Remont budynku świetlicy.
2. Zagospodarowanie terenu przy świetlicy.

Zadania w ramach projektu:

Remont budynku świetlicy.

- Wymiana dachu i orywnowania, przebudowanie kominów
- Wymiana stolarki okiennej i drzwiowej
- Zmiana systemu ogrzewania
- Budowa toalety wewnątrz budynku
- Budowa aneksu kuchennego
- Prace malarskie i posadzkowe
- Remont elewacji

Zagospodarowanie terenu przy świetlicy.

- Zakup ławeczek i stolików.
- Wykonanie dojeżdżaliny i chodników
- Budowa placu zabaw i terenu rekreacji
- Budowa zadaszonych miejsc na ognisko.
- Nasadzenie krzewów wieloletnich.

Priorytet 2

PAMIĘTAJMY O PRZESZŁOŚCI

Cel: Przybliżenie historii naszej wsi mieszkańcom, nauka otwartości na inne kultury i narodowości poprzez dbałość o poewangelicki cmentarz znajdujący się na terenie wsi.

Projekt:

1. Ochrona cmentarza przed całkowitym zniszczeniem

Zadania w ramach projektu:

- Ogrodzenie cmentarza
- Wycięcie krzewów i drzew zagrażających nagrobkom
- Wytyczenie ścieżek

Priorytet 3

BEZPIECZEŃSTWO MIESZKAŃCÓW WSI

Cel: Podniesienie poziomu bezpieczeństwa mieszkańców wsi.

Projekt:

1. Budowa chodników

Zadania w ramach projektu:

- Położenie chodnika z polbruku o długości 700m i szerokości 1,5m.

6. HARMONOGRAM WDRAŻANIA PLANU

Lp.	Projekt	Czas realizacji
1	Remont budynku świetlicy.	2010-2011
2	Zagospodarowanie terenu przy świetlicy.	2012-2013
3	Ochrona cmentarza przez całkowitym zniszczeniem.	2014-2015
4	Budowa chodnika.	2016-2017

Lp	Nazwa zadania	Czas realizacji	Koszt całkowity	Źródła finansowania		
				Budżet gminy	Odnowa i rozwój wsi	Inne
1	Remont budynku świetlicy.	2010-2011	166 700	67 180	97 519	
2	Zagospodarowanie terenu przy świetlicy.	2012-2013	60 000	24 900	35 100	
3	Ochrona cmentarza przez całkowitym zniszczeniem.	2014-2015	65 000	26 975	38 025	
4	Budowa chodnika.	2016-2017	65 000	35 275		49 725

7. ZARZĄDZANIE

Odpowiedzialnymi za wdrożenie i realizację Planu Rozwoju Miejscowości Lipowa na lata 2010-2017 będą sołtys i Rada Sołecka przy wsparciu Rady Gminy i Wójta gminy Śliwice.

Literatura:

1. Biuletyn informacyjny Gminy Śliwice 2007, Drukarnia Chojnicka, Chojnice 2007r.
2. Bloch A., Śliwice i okolice, Wyd. Region, Gdynia 2004r.
3. Bykowski W., Bory Tucholskie dla aktywnych, Wyd. Region, Bydgoszcz 2004r.
4. Bykowski W. i Bykowski W., Bory Tucholskie dla każdego, Wyd. Region, Bydgoszcz 2005r.
5. Węsierski. A., Dzieje Śliwic i okolic do roku 1772, GOK Śliwice, Śliwice 1990r.
6. Węsierski. A., Dzieje parafii św. Katarzyny w Śliwicach w czasach zaboru pruskiego (1870-1920), Przedsiębiorstwo Marketingowe LOGO, Śliwice 2009r.
7. <http://www.polskaniezwykla.pl/>
8. <http://www.torun.lasy.gov.pl/>